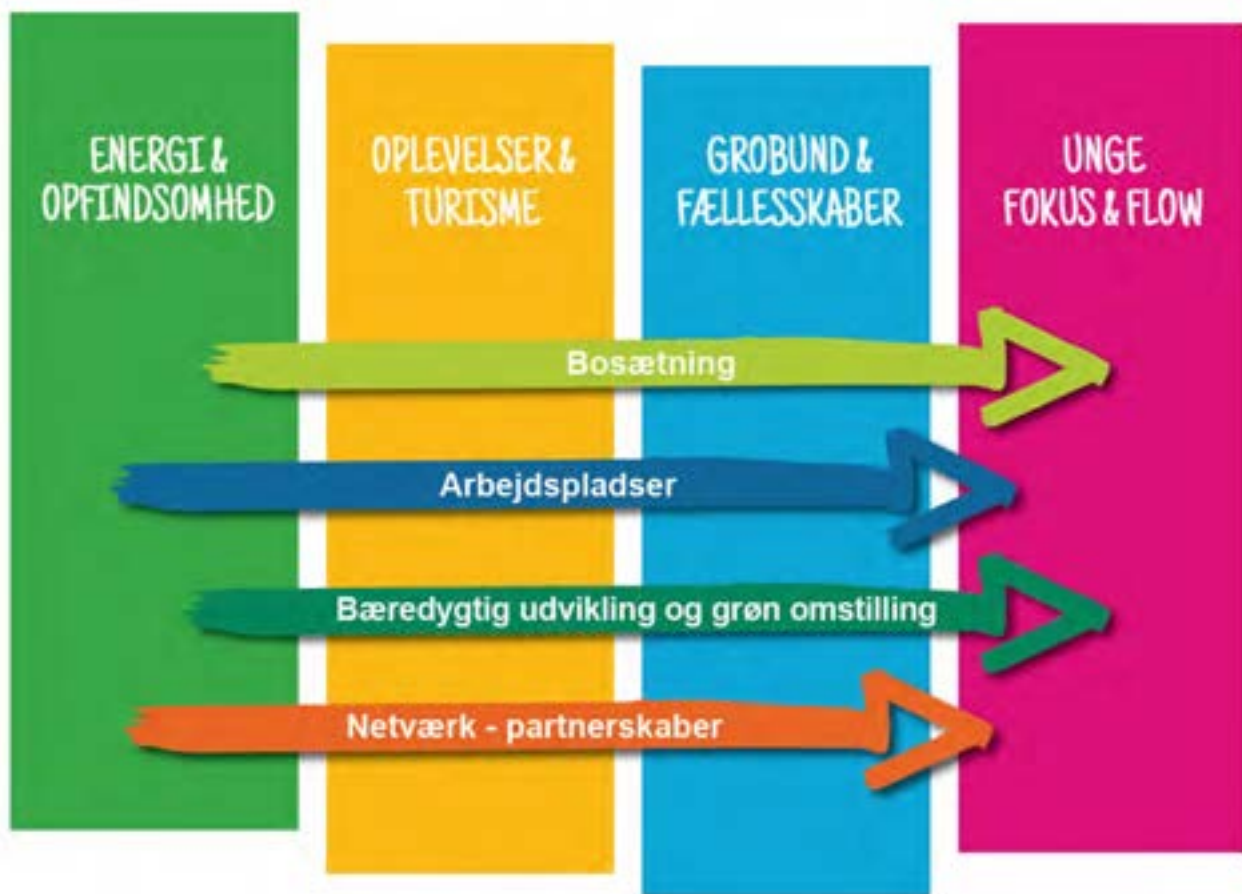

Lokal udviklingsstrategi for LAG Haderslev-Tønder 2022-27

Lokal udviklingsstrategi for LAG Haderslev-Tønder 2022-27

Indholdsfortegnelse:

Resumé af udviklingsstrategien	5
Generelle oplysninger om den lokale aktionsgruppe	6
A. Redegørelse for processen for udarbejdelse af strategien	7
B. Beskrivelse af den lokale aktionsgruppe	8
C. Beskrivelse/analyse af området	11
D. SWOT- analyse	18
* Overordnede strategiske indsatser	19
* Energi & Opfindsomhed	19
* Oplevelser & Turisme	20
* Grobund & Fælleskaber	21
* Unge Fokus & Flow	22
E. Udviklingsstrategiens vision	22
F. Udviklingsstrategiens indsatsområder og mål	23
G. Aktionsgruppens egne prioriteringer	23
H. Udviklingsstrategiens målsætninger, mål for indsatsområder og aktiviteter	
Erhvervsrettede mål og aktiviteter	24
Mål og aktiviteter, der forbedrer rammevilkårene	28
Bilagsoversigt	30

Resumé af udviklingsstrategien:

Vision:

LAG Haderslev-Tønder vil skabe lokal bæredygtig udvikling, arbejdspladser og stærke fællesskaber gennem opfindsomhed, udbygning af kompetencer og identitet med særligt blik for det gode liv, bosætning og Sønderjyllands storslåede natur.

Overordnede strategiske indsats

Helt overordnet har bestyrelsen et fokus på netværk, bæredygtighed og det gode liv som helhed (ikke alene klima- og miljømæssigt, men også økonomisk og socialt). Den afgørende præmis for både at udfolde vores uforløste potentialer og løse nogle af områdets demografiske og socioøkonomiske udfordringer er, at vi kan 'spille hinanden gode' og arbejde ind i fælles strategisk retning. Derfor ligger bæredygtighed og netværk/partnerskaber som underliggende indsats, der går på tværs af LAG'ens indsats.

Med udgangspunkt i visionen om at skabe lokal udvikling og stærke fællesskaber gennem opfindsomhed, opbygning af kompetencer og udvikling af identitet med særligt blik for bosætning og Sønderjyllands storslåede natur, har LAG Haderslev-Tønder prioriteret fire indsatsområder.

- Oplevelser & Turisme
- Energi & Opfindsomhed
- Grobund & Fællesskaber
- Unge Fokus og Flow

De fire fokusområder beror på en socioøkonomisk-demografisk analyse af vores område, dets udfordringer, udviklingsbehov og potentiale.

LAG arbejder ud fra LEADER-princippet, der er et bottom up-princip, med afsæt i at det er de lokale ideer, der skal være med til at definere, hvad det gode bæredygtige liv beror på.

Grafisk illustration af den lokale udviklingsstrategi for LAG Haderslev-Tønder 2022-27

Udviklingsstrategi for LAG Haderslev-Tønder 2022-27

Generelle oplysninger om den lokale aktionsgruppe

1	Navn på lokal aktionsgruppe (ansøger)
	LAG Haderslev-Tønder 2022-27
2	Angiv om aktionsgruppen er en LAG, FLAG eller integreret LAG/FLAG
	LAG
3	Afgrænsning af aktionsgruppens geografiske område (kommuner, evt. øer samt region)
	Haderslev og Tønder kommuner
4	Aktionsgruppens adresse
	Co Johanne Marie Ludvigsen, Kildebjergsvej 6, 6780 Skærbæk
5	Aktionsgruppens CVR nr.
	43524887
6	Aktionsgruppens Nemkonto nr.
	7045-0001597705
7	Aktionsgruppens telefon nr.
	6178 3318
8	Aktionsgruppens e-mail
	Johanne@trisect.dk
9	Forperson for bestyrelsen
	Johanne Marie Ludvigsen
10	Forpersons adresse
	Kildebjergsvej 6, 6780 Skærbæk
11	Forpersons telefon nr.
	6178 3318
12	Forpersons e-mail
	Johanne@trisect.dk

Underskrift jf. standardvedtægter:

Johanne Marie Ludvigsen, Forperson

Jørgen Smed, Næstforperson

bestyrelsesmedlem

A. Redegørelse for processen for udarbejdelse af strategien

Bestyrelsen for LAG Haderslev-Tønder 2014-22 tog tidligt initiativ til et partnerskab med det formål at danne en lokal aktionsgruppe for programperioden 2023-2027. Der blev 8. marts 2022 rettet henvendelse til kommunalbestyrelserne i Haderslev og Tønder med anbefaling om, at fortsætte det bestående og gode samarbejde mellem de 2 kommuner om en ny lokal aktionsgruppe. Herved kunne den viden og kendskab til arbejdet med udvikling i landdistrikterne i de to kommuner, som var opbygget gennem LAG'ens arbejde i perioden 2014-2022 fastholdes og fortsættes. Såvel Haderslev og Tønders kommunalbestyrelser tilkendegav, at man ønskede at bakke op om den 'gamle' LAG bestyrelses anbefaling samt understøtte arbejdet med oprettelse af en ny LAG for Haderslev og Tønder kommuner.

4. maj. 2022: Indkaldelse til informationsmøde for de 2 kommuner med annoncer i områdets ugeaviser.

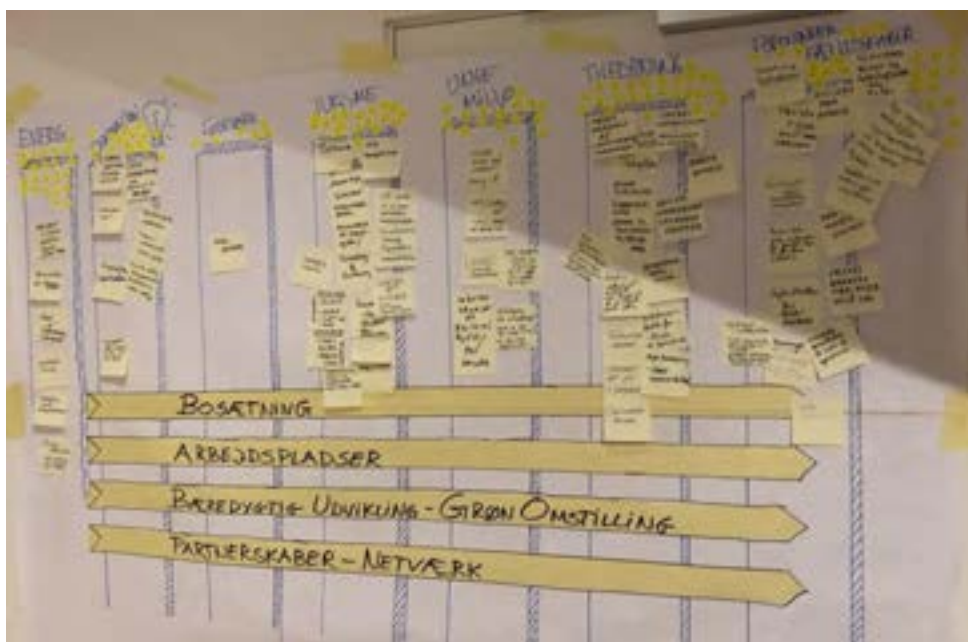
24. maj 2022: Afholdelse af informationsmøde. Forsamlingen besluttede med enstemmighed, at man gerne ville ansøge om at blive godkendt som tilskudsberettiget lokal aktionsgruppe for perioden 2023-27.

3. august 2022: Indkaldelse til stiftende generalforsamling med annoncer i områdets ugeaviser.

23. august 2022: Afholdelse af stiftende generalforsamling. Vedtægterne blev vedtaget og den lokale aktionsgruppe for perioden 2022-27 fik navnet LAG Haderslev-Tønder. Der deltog 32 stemmeberettigede medlemmer i generalforsamlingen, der valgte forperson og bestyrelse som vedtægterne foreskriver.

7. september og 12. oktober 2022: Afholdelse af bestyrelsesmøder, hvor der blev arbejdet med strategiprocesen. Region Syddanmark og Destination Sønderjylland deltog 12. oktober 2022 med oplæg og analyser udarbejdet baseret på bl.a. data fra Danmarks Statistik.

Strategiprocesen er foregået integreret med refleksioner og erfaringer over den foregående programperiode 2014-22 samt deltagernes brede erfaringsgrundlag

Proces-planche fra dialogmøde 7. nov. 2022

7. november 2022: Afholdelse af dialogmøde, hvor alle interesserede var velkomne og kunne bidrage med erfaringer og synspunkter om indsatsområder til udviklingsstrategien for den nye LAG. Der var 44 deltagere i mødet, herunder repræsentanter fra Haderslev og Tønders erhvervsråd, Erhvervshus Sydjylland, landdistriktskoordinatorer samt udpegede bestyrelsesmedlemmer som repræsentanter fra Haderslev og Tønder kommuner, Region Syddanmark samt en bred vifte af repræsentanter fra lokalråd, landdistrikter, virksomheder og foreninger. Her kom en række input til ny strategi og til SWOT-analysen.

7. dec. 2022: Afholdelse af bestyrelsesmøde, hvor udviklingsstrategiens vision, mål og aktiviteter blev drøftet og formuleret, herunder SWOT og SWOT-analyse. Efterfølgende er udkast til udviklingsstrategien blevet udarbejdet og sendt til bestyrelsen primo 2023.

16. januar 2023: Udkast til lokal udviklingsstrategi er blevet drøftet og godkendt på bestyrelsesmøde.

23. jan 2023: Udkast til lokal udviklingsstrategi er sendt i høring hos kommuner og region. Ligeledes er udkastet sendt direkte på e-mail til medlemmer samt øvrige interessenter, der har været involveret i processen med udarbejdelse af den lokale udviklingsstrategi for LAG Haderslev-Tønder 2023-27. Udkastet er tillige lagt frem for offentligheden 23. januar 2023 på aktionsgruppens hjemmeside. www.Lag-haderslev-toender.dk

Samtidig med udsendelse af udkast til lokal udviklingsstrategi 23. januar 2023 er medlemmer og interessenter indkaldt til ekstraordinær generalforsamling, der blev afholdt 8. februar 2023 og hvor strategien blev endelig godkendt.

De modtagne høringssvar og øvrige input har været positive overfor strategien og har ikke givet anledning til ændringer af denne.

LAG Haderslev-Tønders tidligere koordinatore har i tæt samarbejde med bestyrelsen forestået facilitering og proces ved udarbejdelse af udviklingsstrategien.

B. Beskrivelse af den lokale aktionsgruppe.

B1. Formålet med aktionsgruppens virke.

LAG Haderslev-Tønders formål er at støtte op, både med økonomiske og andre ressourcer, om gode projekter, der bidrager til udviklingen af det levende samfund med arbejdspladser, gode rammebetingelser for øget livskvalitet for alle borgere samt en bæredygtig udvikling.

LAG Haderslev-Tønder er et tæt partnerskab bestående af kommuner, regionen, de lokale erhvervsråd samt den brede vifte af frivillige organisationer i vores område, der samtidigt har den tætte kobling til områdets borgere.

Interaktionsformen vil være såvel fysiske og digitalt understøttede møder samt information gennem lokalpresse, egen hjemmeside, sociale medier og elektroniske nyhedsbreve. Aktionsgruppen vil tilstræbe at have en bred medlemsskare, så gensidig idégenerering, inspiration og vidensdeling faciliteres. Dette er vigtigt for at understøtte aktionsgruppens 'bottom up-tilgang' samt at den lokale aktionsgruppe bliver kendt bredt.

Aktionsgruppen vil generelt lægge vægt på aktiv spredning af 'best practice' – både i forhold til metoder og konkrete projekter, der kan inspirere til efterfølgelse og videreudvikling både i form af seminarer,

infomøder, digital formidling samt deltagelse i relevante netværksmøder.

B2. Aktionsgruppens netværk og samarbejdskapacitet:

I den forudgående programperiode har der været nært samarbejde med Haderslev og Tønder kommuner, erhvervsrådene i Haderslev og Tønder, Erhvervshus Syddanmark, Udviklingsråd Sønderjylland, de kommunale landdistriktskoordinatorer, Destination Sønderjylland, Region Syddanmark samt mange frivillige foreninger og virksomheder.

I den nye programperiode vil aktionsgruppen fortsætte samarbejdet og være åben for samarbejde med øvrige LAG'er i Danmark, herunder nabo-LAG og LAG småøerne. Ligeledes er vi åbne for grænseoverskridende samarbejde evt. gennem deltagelse i interReg-projekter, og vi vil løbende have fokus på at vurdere, om internationalt samarbejde kan bidrage til udviklingsstrategiens gennemførelse.

B3. Aktionsgruppens ressourcer og kompetencer:

LAG Haderslev-Tønder har mere end 15 års erfaring med LEADER-principperne.

Bestyrelsen er bredt sammensat med 15 medlemmer, der både repræsenterer lang erfaring med LAG og den yngre generation samt omfatter de 4 socioøkonomiske grupper: Borgere, erhvervsliv, foreningsliv og offentligt udpegede.

Ved etablering af aktionsgruppen har partnerskabet gjort en aktiv indsats for at synliggøre foreningen og bestyrelsesarbejdet via annoncering overfor brede målgrupper, hvilket har resulteret i en god aldersmæssig repræsentation og kønsfordeling i bestyrelsen samt geografisk spredning i begge kommuner.

Bestyrelsen påtænker at have 4-6 årlige bestyrelsesmøder (nogle reserveret til indstilling af projekter, andre til mere strategiske drøftelser) samt afholde den årlige generalforsamling. Bestyrelsen ser gerne at generalforsamlingen bliver et årligt debatforum med videndeling og inspiration. Bestyrelsen vil årligt i forbindelse med generalforsamlingen sikre løbende overvågning og evaluering af denne udviklingsstrategis gennemførelse. Bestyrelsen vil løbende i forbindelse med bestyrelsesarbejdet tage på projektbesøg, og hvis der ses et behov, tage initiativ til og afholde dialog- og inspirationsmøder, der tilskynder til samarbejde og motiverer til opfyldelse af den lokale udviklingsstrategi.

Bestyrelsens forpersonsskab har, i samråd med den øvrige bestyrelse, den daglige kontakt med sekretariatet og er ansvarlig for gennemførelse af proces mht. rekruttering af sekretariatsmedarbejdere gennem offentligt opslag og efterfølgende samtaler.

Det vil gennem skriftlig instruks blive sikret, at såvel aktionsgruppens bestyrelse som sekretariat er velinformeret om både habilitet (ud fra Forvaltningslovens bestemmelser og supplerende vejledning fra Bolig- og Planstyrelsen) og tavshedsforpligtigelse. Bestyrelsen vil arbejde efter et scoringssystem, der tager udgangspunkt i de prioriteringskriterier, der er udmeldt fra Bolig- og Planstyrelsen og evt. egne lokale prioriteringskriterier.

Gennem etablering af en fælles LAG for Haderslev og Tønder kommuner opnås en driftsøkonomi, der muliggør et sekretariat på cirka 2/3 årsværk med tilstrækkelig administrativ kapacitet til de udviklings-, forvaltnings-, overvågnings- og evalueringsopgaver, aktionsgruppen skal varetage.

Den hidtidige opgavevaretagelse i et rådgivningshus sikrer desuden faglig sparring og kontorfælleskab, it- og kontorfaciliteter samt funktionsadskillelse ved økonomiske disponeringer. Det tilstræbes at finde en lignende løsning i denne programperiode.

B4. Aktionsgruppens vurdering af områdets potentielle ansøgere og aktører

Erhvervslivet i Haderslev og Tønder kommuner er præget af mange små SMV-virksomheder (under 50 ansatte) og iværksættere, og disse kan ofte have svært ved at låne penge til opstart og udvikling. Vi forventer altså, at netop denne gruppe vil være blandt ansøgerne, og at denne gruppe vil have særlig stor nytte af LAG-midlerne. Vi ved af erfaring fra sidste periode, at denne gruppe ofte kommer med seriøse, gennemarbejdede projekter og en god forretningsplan.

Desuden er vores område (heldigvis) præget af mange ildsjæle og frivillige foreninger: Vil man have noget til at ske, så må man selv smøge ærmerne op. Vi forventer derfor også mange ansøgere fra dette segment. Altså foreninger og ildsjæle med projekter som vil udvikle fritidslivet og rammevilkårene i lokalområdet.

Erfaringsmæssigt har både de små virksomheder, foreninger og ildsjæle et stort behov for hjælp og support fra LAG-sekretariatet til den administrative projektstyring.

C. Beskrivelse/analyse af området

1. Infrastruktur (trafikforhold, uddannelses- og sundhedsforhold, energiforsyning).

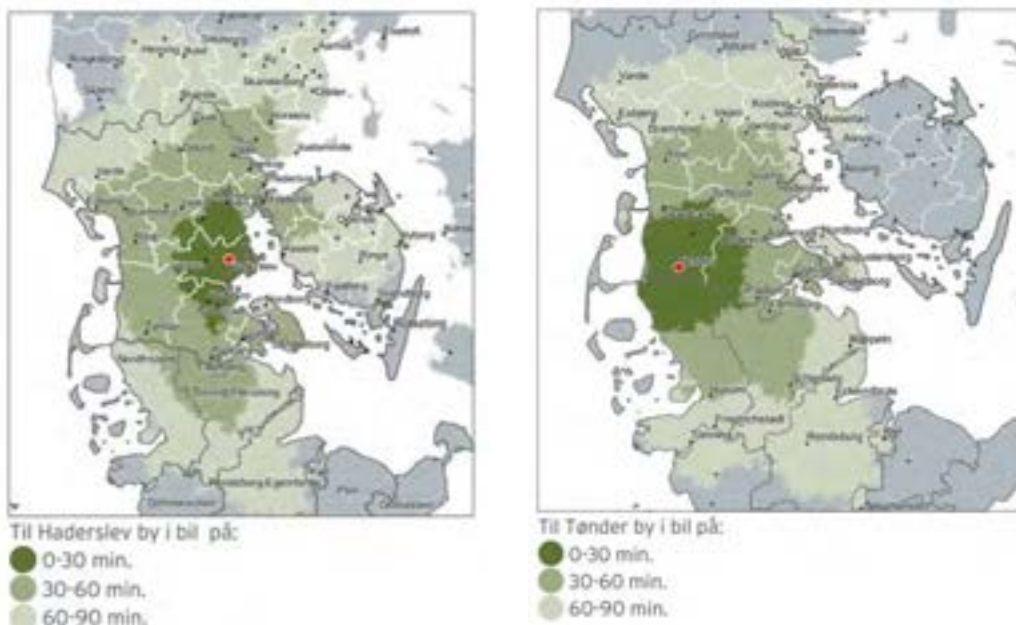
Haderslev og Tønder områderne er udfordret på infrastrukturen. For Haderslev kan det specielt nævnes, at byen er tæt beliggende ved motorvejen A45. Aarø færgeren har en meget vigtig funktion i lokalområdet. Togdriften og sporudvidelserne er en vigtig brik i den samlede infrastruktur. Det skal også nævnes, at Flyvestation Skrydstrup har en helt speciel status for lufttrafikken i området.

For Tønder skal der specielt peges på udfordringerne med den manglende udbygning af hovedvej A11, færgefarten mellem Rømø og Sild, og vedligeholdelsen af dæmningen til Rømø. Ligeledes har Esbjerg-Niebuil banen stor betydning for den regionale og lokale infrastruktur.

Begge kommuner løser busdriften i et samarbejde med Sydbus, hvor der desværre mangler kommunale sammenhænge i trafikken og infrastrukturen til naboområderne. Det er således meget vanskeligt at komme med kollektiv trafik fra Haderslevområdet til/fra Vestkysten og Tønderområdet generelt. Ligesom transport med kollektiv trafik til gymnasiale uddannelser og erhvervsskoler kan være besværlig og med lange rejsetider, og fra visse områder i landdistrikterne faktisk ikke en mulighed.

Adgang til egen bil er for rigtig mange afgørende for at kunne bo og leve i landdistrikterne.

Dog er der store arbejdskraft-oplande i forhold til pendlere i bil. Se figur: Så langt kan man komme i bil:

Om pendling

I 2020 var der i Haderslev kommune 7.600 indpendlere og 10.800 udpendlere, hvilket giver en netto-udpendling på 3.100. I 2020 var der i Tønder kommune 3.600 indpendlere og 4.900 udpendlere, hvilket giver en netto-udpendling på 1.200.

Der er i begge kommuner store arbejdskraft oplande i forhold til pendlere i bil. Mens rejsetiderne med kollektiv transport er meget varieret og afhængig af, om man bor tæt på de større byer eller tog-og

busruter. Fra visse områder i landdistrikterne vil rejsetiderne være over 90 minutter til gymnasiale uddannelser med kollektiv trafik.

Arbejdspladsernes placering for pendlerne har også betydning. På en time kan man nå ind til væsentlig flere arbejdspladser i Haderslev by end man kan nå ind til i Tønder by. Ifølge regionen var der i 2019 opgjort 84 arbejdspladser pr 100 indbyggere i alderen fra 25-66 år i Tønder kommune, mens der var 79 arbejdspladser pr 100 indbyggere i Haderslev kommune. Antal arbejdspladser pr 100 25-66 årige for hele landet er 94. Der er således færre jobmuligheder i Haderslev og Tønder kommuner end på landsplan.

Hertil er der tysk ind- og udpendling til og fra begge kommuner. I 2. kvartal 2022 er indpendling fra Tyskland er opgjort til 317 indpendlere til Haderslev kommune og 521 indpendlere til Tønder kommune. Vi kender ikke de aktuelle tal for udpendling.

Uddannelse:

I hele området er der et godt og nuanceret offentligt uddannelsessystem, som kombineret med de private institutioner giver et bredt uddannelsesstilbud. Der findes gymnasier, handelsuddannelses-institutioner, faglige grund- og efteruddannelser samt sygeplejeskoler, fysioterapeut og ergoterapeutuddannelser samt seminaruddannelser i området. I forhold til universitetsuddannelser forlader de unge området for at videreudanne sig.

Befolkningen i LAG Haderslev-Tønder har et lavere uddannelsesniveau end landet som helhed. Andelen af indbyggere alene med grundskole er højere og antallet med lang videregående uddannelse er lavere.

I 2020 havde 23% af befolkningen i Haderslev en grunduddannelse og 42% en erhvervsfaglig uddannelse. Mens 25% af befolkningen i Tønder havde en grunduddannelse og 46% en erhvervsfaglige uddannelse.

Andelen af 25-66 årige med en erhvervskompetencegivende uddannelse er i Haderslev 71,4 % og i Tønder 70,9%, hvilket er lavere end gennemsnittet for Syddanmark der er på 74,2%, mens det er 75,5 % på landsplan.

Den større andel af faglærte vil stille vores område godt i forhold til udfordringerne på landsplan med for få faglærte.

Region Syddanmarks opgørelse viser at af de 16-24 årige bosiddende i området, der hverken har job eller uddannelse drejer dette sig om 11,6 % i Haderslev, mens tallet for Tønder er 14,3%, hvilket er over landsgennemsnittet er på 10.6%.

Ligeledes viser opgørelsen, at hhv 25% og 23% blandt de 25-34 årige bosiddende i Haderslev og Tønder kommuner er uden uddannelse. Hvilket er langt over landsgennemsnittet på 15%.

Sundhed:

Som i resten af landet er der fokus på sundhed i LAG Haderslev-Tønder området. Både offentlige og private aktører arbejder for en stærk forebyggende indsats tæt forankret i Region Syddanmarks sundhedspolitik.

Energiforsyning

Fjernvarme er koncentreret omkring de større byer, mens naturgas og anden fossil decentral opvarmning er mest udbredt i de mindre byer og på landet. I LAG Haderslev-Tønders område er der et stort fokus på alternative energi-former ikke mindst set i lyset af de nuværende høje priser på energi samt klimaudfordringerne. Der arbejdes på alle fronter med grønne og bæredygtige energiformer med planlægning af solceller og vindmøller og de store landbrugsbedrifter arbejder sammen med energisektoren med etablering af biogasanlæg.

Bredbånd

Det tidligere Sydenergi har sikret, at der er udbredt bredbånd/internet med høj kapacitet i stort set hele området.

2. Natur, inkl. udnyttelse/benyttelse.

LAG Haderslev-Tønder favner som den eneste danske LAG geografisk fra Østkysten til Vestkysten af Sønderjylland.

Der vil altid være specielle udfordringer, der skal løses, i forbindelse med kystnære områder og de dertil knyttede bosætningsmuligheder, beskyttelsesområder, rekreativ benyttelse samt erhverv. Af helt speciel natur, vil vi pege på Lillebæltskysten, tunneldalen v. Haderslev Fjord, Aarø, Lindet Statskovdistrikt, Nationalpark Vadehavet og marsklandet. Landskabet er samtidigt præget af de store åbne vidder og koncentrationen af landbrug i området.

Den lokale aktionsgruppes fokus vil være at understøtte overordnet koordinering og udvikling i samarbejde med turismeselskaberne, kommuner og andre aktører, samt understøtte konkrete initiativer, så der sikres balance mellem benyttelse og beskyttelse af vores storslåede naturområder.

3. Eventuelle særlige miljømæssige forhold

Klimaudfordringerne og arbejdet med at reducere CO₂ udledningen er en fælles global udfordring, dermed også i Haderslev-Tønder. LAG Haderslev-Tønder vurderer dog, at det ikke som sådan er særlige miljømæssige forhold, som LAG'en kan/skal løfte. Dog er der det specielle ved LAG Haderslev-Tønders geografiske område, at vi har vand/hav både til øst og til vest og dermed også afledning af alt regn- og overfladevand fra hele egnen, hvilket giver udfordringer og risiko for oversvømmelser. Ligeledes kan nævnes at der på landbrugets jorde er potentiale for etablering af lav-bundsprojekter til reduktion af CO₂.

4. Erhvervsstruktur – små, store virksomheder, iværksættere, beskæftigelsesudvikling m.m.

Haderslev Kommune kunne i 2019 præsentere 23.200 arbejdspladser, heraf 15.909 private. I perioden 2017-19 har der været en tilbagegang på 2,2% i Haderslev.

Andelen af de beskæftigede i alderen 25-66 udgjorde i 2020: 74,4 %.

I 2019 blev der registreret 145 nye virksomheder i Haderslev.

Tønder Kommune kunne i samme periode præsentere 16.456 arbejdspladser, heraf 12.008 private. I perioden 2017-19 har der været en lille fremgang på 0,1% i Tønder.

Andelen af de beskæftigede i alderen 25-66 udgjorde i 2020: 72,8 %.

I 2019 blev der registreret 103 nye virksomheder i Tønder.

De 5 største private erhvervsbrancher i Haderslev og Tønder er: Handel og transport, serviceerhverv, industri, Primærerhverv samt bygge- og anlæg.

Særligt for Haderslev skal nævnes at Forsvaret er en af kommunes største arbejdspladser med både kaserne, flyvestation og beredskab.

Vedrørende turisme, så viser Destination Sønderjyllands status for antal overnatninger i 2022, at der er en

stigning i antal overnatninger set i relation til 2021 på 35% og at udviklingen set i relation til 2019 er på 15%, altså stor udvikling også selv om tallene er præget af covid-19. Turismen i Haderslev og Tønder står samlet for en årlig omsætning på over 3.2 mia. kr. En omsætning der opgøres til at skabe over 3.800 job.

5. Hvem bor i området? Kort karakteristisk af befolkningssammensætning befolkningstæthed mm.

Områdets befolkning:

Haderslev havde 55.400 indbyggere i 2021, hvoraf 52,3% var i alderen 25-66 år.

I perioden 2016-21 var der en befolkningstilbagegang på 1,2%.

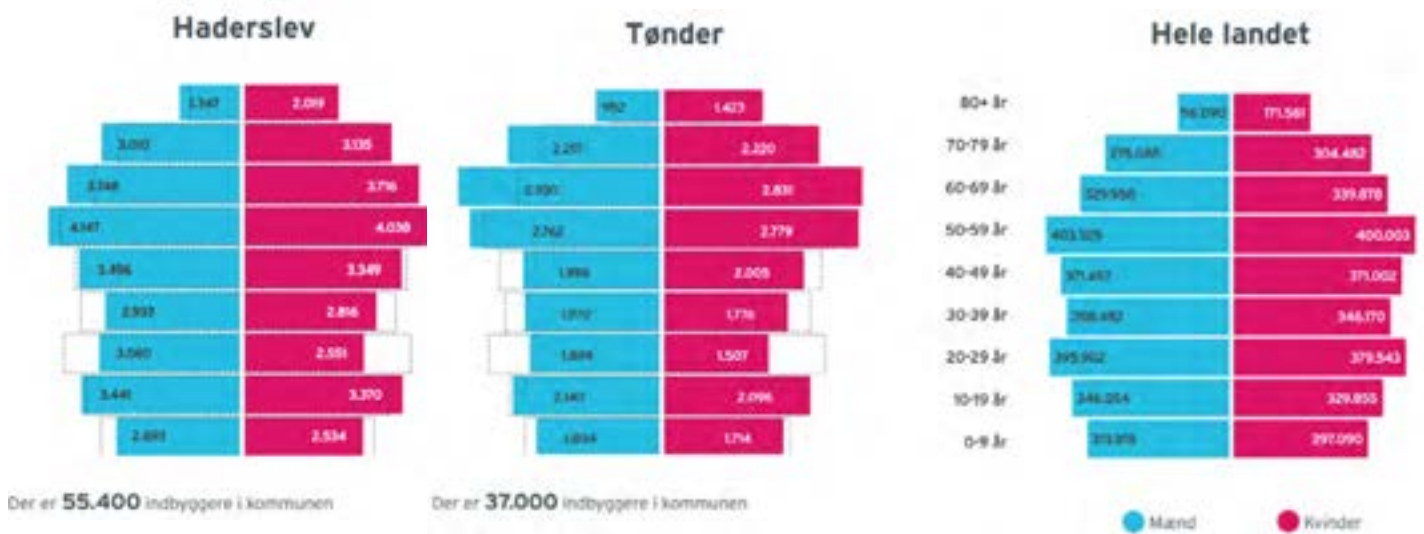
I perioden 2010-20 var der en samlet nettotilflytning på -193 personer.

Tønder havde 37.000 indbyggere i 2021, hvoraf 51,9% var i alderen 25-66 år.

I perioden 2016-21 var der en befolkningstilbagegang på 2,5%.

I perioden 2010-20 var der en samlet nettotilflytning på -167 personer.

Befolkningspyramide 2021 fordelt på køn og aldersgrupper. De stiplede linjer viser forskel i aldersfordeling i Haderslev og Tønder kommuner set i forhold til aldersfordeling i hele landet:

Fra 2020 til 2021 er sket væsentlig indvandring til området fra Tyskland, Syrien, Ukraine, Rumænien, Polen, Ungarn og Litauen. Antallet af bosiddende tyske statsborgere er i perioden 2017-2022 steget med 20 % i Haderslev kommune og 42% i Tønder kommune.

I 2. kvartal i 2022 boede der i alt 570 tyske statsborgere i Haderslev kommune og 1.022 i Tønder kommune. Den positive udvikling i indvandring fra Tyskland tillægges bl.a. faktorer som billigere boliger og gode arbejdsmarkedsforhold og ses som en stærk ressource, da de ofte er veluddannede, hurtige til at lære sproget og integrerer sig.

Nettoindvandring fra Østeuropa og Ukraine kan især tilskrives arbejdsindvandring. Mens indvandring fra Syrien og Ukraine også tillægges krig og uroligheder i deres hjemlande.

Lokal udviklingsstrategi LAG Haderslev-Tønder 2022-27

Hovedpointer ved befolkningsudvikling i Haderslev og Tønder kommuner jf region Syddanmarks redegørelse september 2022:

- Flere ældre, færre yngre og generel negativ befolkningsudvikling
- Negativ befolkningsudvikling i Tønder og Haderslev kommuners landdistrikter sammenlignet med andre landdistrikter i regionen.
- Store arbejdskraftsoplande i forhold til pendlere i bil
- Godt stillet i forhold til udfordringer med mangel på faglærte
- Kommunens mindre byer er i mindre grad sårbare over for evt. lukning af byens største arbejdsplads
- Initiativer med henblik på at styrke tilknytning og fællesskab kan reducere flytteovervejelser.

Regionens opgørelse viser desuden at der siden 2012 er blevet:

- 29 % flere ældre i landdistrikterne (67+år) samt 10% færre unge (0-24 år). Landdistrikter er defineret som landområder og byer med op til 3000 indbyggere.
- I perioden 2012-2022 er 3% færre bosiddende i landdistrikterne i Haderslev kommune og 8 % færre bosiddende i landdistrikterne i Tønder kommune
- For hele LAG Haderslev – Tønders område er det primært de unge i alderen 18-28 der fraflytter.
- Tendens til intern flytning i kommunen fra landdistrikter til de lidt større byer.

Kortet viser befolkningsudviklingen i kommunens sogne og byer i perioden 1. januar 2016 til 1. januar 2021. Farverne på kortet og i cirklerne viser udviklingen i henholdsvis sogne og i byer:

- 10 pct. og derover
- 5 pct. til 10 pct.
- 0 til 5 pct.
- -5 pct. til 0 pct.
- -10 pct. til -5 pct.
- -10 pct. og derunder

Cirklerne viser størrelsen af byerne:

- Større byer (over 10.000 indb.)
- Mellembyer (2.000-10.000 indb.)
- Landsbyer (200-2.000 indb.)

Indkomsten pr. indbygger var i Haderslev kommune i 2020: 321.204 kr.

Indkomsten pr. indbygger var i Tønder kommune i 2020: 307.894 kr.

Haderslev Kommunes areal er på 813,6 km² og befolkningstætheden er dermed på 68,1 indbyggere/km²
Tønder Kommunes areal er på 1.185,6 km² og befolkningstætheden er dermed på 31,2 indbyggere/km²
Befolkningstætheden i landet som helhed er 138 indbyggere/km². Set i den sammenligning er LAG Haderslev-Tønder tyndt befolket.

6. Kulturelle forhold – beskriv forhold/kendetegn for området.

Hele det Sønderjyske område har en stærk historisk styrkefortælling, stolthed og identitet.

Udover hele LAG Haderslev-Tønders område er der et hav af kulturtilbud og –institutioner. Området er kendt for sine festivaler, teatre, udøvende kunstnere og kunstnersammenslutninger, markeder, kulturhuse, museer, den kulturhistoriske tyngde og ikke mindst, det mangfoldige foreningsliv med stærke fællesskaber, der giver sammenhængskraft og selvforståelse.

Området har et aktivt foreningsliv. Herunder f.eks. Idræts- og spejderforeninger. Men det er en tendens, at aktiviteterne er for nedadgående. Dels på grund af faldende børnetal, men også fordi børn og unge har tendens til at være mere differentierede i deres interesser og valg af fritidsaktiviteter, herunder ikke mindst digitale aktiviteter. Dette kan så til gengæld medvirke til, at der opstår nye aktiviteter, bl.a. under andre organisationsformer.

Det er også en tendens, at foreningerne får færre frivillige, herunder forældre der er parat til at gøre en indsats. Udfordringen med frivillige er blevet mere tydelig efter Corona. Mange ikke-idrætsbaserede foreninger slås også med en høj gennemsnitsalder, der på ikke så lang sigt kan være med til at reducere betragtelig i antallet af foreninger. Udviklingen kan være med til at svække sammenhængskraften i et lokalområde.

7. Bæredygtig udvikling og grøn omstilling.

I LAG Haderslev-Tønders område er der et stort fokus på alternative energi-former ikke mindst set i lyset af de nuværende høje priser på energi samt klimaudfordringerne. Der arbejdes på alle fronter med grøn og bæredygtige energiformer med planlægning af solceller, vindmøller, biogas mm i samarbejde mellem virksomheder, landbrugsbedrifter, myndigheder og hele energisektoren.

Ligeledes er der stort fokus på hele klimaudfordringen og den grønne omstilling, med tilskyndelse til øget cirkulær tankegang, fokus på ressourceøkonomi, CO₂-aftryk samt innovation/nytænkning til gavn for miljø og klima.

8. Evt. særlige stedbundne ressourcer.

Hele Sønderjylland rummer store ressourcer i naturen og kulturen, og Sønderjylland er kendt for sin storslåede natur med kyster, åbent landskab, højt til himmel og råderum.

Helt særligt er Vadehavet med Nationalparken og det flade marskland, der er skabt af tidevandet og upeget som UNESCO verdensarv. Mod øst er lillebæltskysten og Haderslev tunneldal, med det markante istidsskabte landskab med Haderslev fjord, Hindemade og Pamhule skov en stor ressource. I midt-landet

skal nævnes de store skovområde i Lindet Statskovdistrikt samt Stensbæk og Stursbøl plantager som særlige kvaliteter.

Den storslåede natur og store vidder åbner righoldige muligheder for rekreativ og fysisk udfoldelse. Dette potentiale kan udfoldes yderligere oplevelsesøkonomisk, dog ikke på bekostning af bæredygtigheden. Der vil altid være specielle udfordringer, der skal løses, i forbindelse med kystnære områder og storslåede naturområder, og de dertil knyttede bosætningsmuligheder, beskyttelsesområder, rekreativ benyttelse samt erhverv.

Hele det Sønderjyske område har tillige en omfattende og stærk historisk styrkefortælling og identitet, der er en stærk grobund og ståsted for os, der allerede er bosat, de der påtænker at bosætte sig samt besøgende/turister i vores område. Dette potentiale er et stærkt ståsted for at understøtte sammenhold og foreningsfællesskaber, og kan styrke fastholdelse og tilknytning til området samt tiltrække bosætning i vores område og kan udfoldes yderligere oplevelsesøkonomisk.

Ligeledes er landbrug og fødevarerproduktion en stærk styrkeposition i det sønderjyske med store veldreven landbrug, økologi og lokalt producerede fødevarer og specialiteter samt afledede arbejdspladser.

Endelig ses der et uforløst potentiale i at styrke samarbejdet i grænselandet yderligere med fredelig sameksistens gennem kulturudveksling samt handel. Ligeledes ses der muligheder for at udveksle arbejdskraft samt tiltrække bosætning over grænsen.

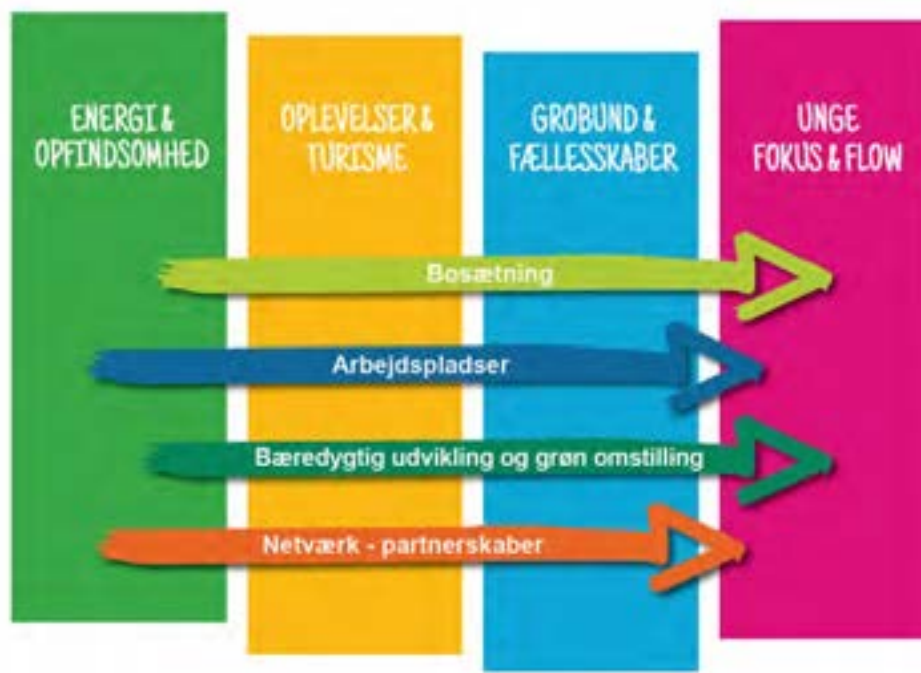
Kilder:

- Kommunale nøgletal for udvikling i Region Syddanmark. Kontur 2021 Tønder samt Kontur 2021 Haderslev. <https://regionsyddanmark.dk/regional-udvikling/analyser/kontur>
- Region Syddanmark sep. 2022: Oplæg til LAG Haderslev-Tønder med sammenskrivning af data/nøgletal for Haderslev og Tønder vedr. demografi, infrastruktur, uddannelses- og sundhedsforhold, erhvervsstruktur samt de syddanske landdistrikter. Analysen medsendt som bilag.
- Region Syddanmarks analyse: De mindre byer i Syddanmark <https://regionsyddanmark.dk/media/Ojhdw0m3/de-mindre-byer-tilg%C3%A6ngelig-0803.pdf>
- Region Syddanmarks analyse: Det attraktive liv i Landdistrikterne. <https://regionsyddanmark.dk/media/dnrhfys/det-attraktive-liv-i-landdistrikterne.pdf>
- Destination Sønderjylland. Analyse data/nøgletal for Haderslev og Tønder "De bedste ferieoplevelser skaber vi sammen". Analysen medsendt som bilag.
- Erhvervsstrategierne for Haderslev og Tønder Kommuner.
- Realdania: "Forskningsprojekt om livskvalitet på landet" (foreløbige resultater).
- Overordnede resultater Forskningsprojekt Eva Mærsk: "There and back again. Nye perspektiver på unges uddannelsesflytninger".

D. SWOT- analyse

SWOT-analysen er udarbejdet af LAG Haderslev-Tønders bestyrelse. Som baggrund ligger et udførligt datamateriale om området (se bilag 1) og bestyrelsesmedlemmernes omfattende viden.

Styrker:	Svagheder:
<ul style="list-style-type: none"> • Råderum og plads • Stærke foreninger og fællesskaber med mange aktive • Stærk historisk styrkefortælling og identitet • Rig mulighed for friluftsliv og turisme • Høj beskæftigelse og stabil arbejdskraft • Mange faglærte • God digital infrastruktur med mulighed for hjemmearbejdspladser • Pendlingsvillighed, stort opland og mindre grad af sårbarhed overfor lukning af lokale virksomheder • Stor natur, grøn og blå, med højt til himmel, bælt og vadehav, UNESCO, Natura 2000, tunneldal og hærvej • Mange mødesteder og fritidsfaciliteter • Mulighed for selvforsyning og generationsfællesskaber 	<ul style="list-style-type: none"> • Høj gennemsnitsalder og færre børnefamilier • Ungeliv ”tyndt smurt ud” • Få uddannelsesinstitutioner • Lavt uddannelsesniveau og færre med lange uddannelser • Svært at skifte arbejdsplads • Store afstande og afhængighed af bil, da den kollektive trafik ofte er tynd. • På outdoor-området mangler koordinering og udvikling, så der er balance i beskyttelse og benyttelse af natur • Decentral varmforsyning
Muligheder:	Trusler:
<ul style="list-style-type: none"> • Bringe stedbundne ressourcer og kvaliteter i spil. <ul style="list-style-type: none"> - Natur, Luft, vind, landskab, og hav - Råderum, plads og højt til himmel - Historie, traditioner og fortællinger • Oplevelser der rykker – Reason to go • Understøtte initiativer, der styrker tilknytning og fællesskaber, og hermed reducere flytteovervejelser og styrker bosætning. • Styrke ungeliv, uddannelsesmuligheder og kompetenceudvikling • Styrke tilbageflytning af 25-40 årige • Styrke kærestepotentialet • Styrke innovation og iværksætterpotentiale • Styrke grøn omstilling og energiinvesteringer, der på sigt kan åbne for beskæftigelse og forretningsmuligheder • Udnytte forsvarets mange arbejdspladser som afsæt for kompetenceudvikling og underleverandører og bosætning • Udvikle turisme fra sæson- til helårsturisme • Porten til Europa – styrke grænsesamarbejde – tiltrække arbejdskraft og bosætning • Understøtte aktive seniorer og generationsfællesskaber • Styrke samarbejde med uddannelsesinstitutioner om fx lokale praktik-/speciale-pladser 	<ul style="list-style-type: none"> • Flere ældre, færre yngre og generel negativ befolkningsudvikling • Dræn af unge ved fraflytning til især uddannelsessteder og studieliv/ungeliv • For stor andel af 16-24-årige unge, der hverken er i arbejde eller har uddannelse. • For stor andel af 25-34 årige uden uddannelse • Lavere uddannelsesniveau end på landsplan • Mangel på arbejdskraft kan virke begrænsende på den økonomiske udvikling • Vanskeligere finansieringsvilkår • Servicefunktioner flytter /er ikke til stede • Ændring af politiske rammevilkår (CO2-afgift) kan bringe stor andel af lokal beskæftigelse i fare • Tab af lokal omsætning pga Web-handel

Grafisk illustration af den lokale udviklingsstrategi for LAG Haderslev-Tønder 2022-27

Overordnede strategiske indsats

Helt overordnet har vi et fokus på netværk, bæredygtighed og det gode liv som helhed (ikke alene klima- og miljømæssigt, men også økonomisk og social bæredygtighed) den afgørende præmis for både at udfolde vores uforløste potentialer og løse nogle af områdets demografiske og socioøkonomiske udfordringer er, at vi kan 'spille hinanden gode' og arbejde ind i fælles strategisk retning. Derfor ligger bæredygtighed og netværk/partnerskaber som underliggende indsats, der går på tværs af alle de handlinger, der udspringer af SWOT-analysen. Se ovenstående grafiske illustration af den lokale udviklingsstrategi for LAG Haderslev-Tønder 2022-27.

Energi og opfindsomhed

Der er i vores område store ressourcer i kraft af opfindsomhed og nytænkning samt tradition for iværksætterier. Ligeledes viser region Syddanmarks opgørelse at området har stabil arbejdskraft, mange

faglærte og pendlingsvillighed. Disse styrkepositioner vil tilsammen kunne understøtte og integrere innovativ tænkning og iværksætteri gennem udvikling af eksisterende, etablering af nye arbejdspladser samt etablering af nye virksomheder, men også styrke lokalområdernes opfindsomhed og mindset i det hele taget. Det gælder ikke mindst den grønne omstilling, hvor området har potentiale til at være eksperimentarium for bæredygtige løsninger med afsæt i omstilling/udvikling af nuværende produktion samt udnytte sol, vind og hav. Herunder også understøtte lokale kollektive løsninger til bæredygtig energi- og varmeforsyning.

Gennem indsatsområdet ønsker LAG at understøtte alle aldersgrupper – men især de unge – til at se mulighederne for bosætning og beskæftigelse i vores område. Samtidig ser vi det som en grundlæggende måde at bringe nye løsninger i spil, der vil løfte vores område.

Oplevelser og turisme

LAG Haderslev-Tønder har stærke stedbundne ressourcer i kraft af naturen med luft, vind, åbent landskab, vadehav, fjord og bælt. Her er plads, råderum og 'højt til himmel'. Ligeledes er hele egnen rundet af stor fælles historie, stærke traditioner og fortællinger.

Vi finder det er oplagt at udnytte disse styrkepositioner gennem udvikling af oplevelsesøkonomien i området, både i forhold til de, der allerede er bosat på egnen, de der påtænker at bosætte sig samt besøgende udefra.

Den lokale aktionsgruppes fokus vil være at understøtte overordnet koordinering og udvikling i samarbejde med turismeselskaberne, kommuner og andre aktører, samt understøtte konkrete initiativer, så der sikres balance mellem benyttelse og beskyttelse af vores storslåede naturområder, og således at besøgende guides og der skabes synergi mellem tiltagene. Det er ligeledes et sigte at turismeerhvervet udvikles fra sæson- til helårsturisme.

LAG må gerne tænke stort og medvirke til at opbygge 'oplevelser der rykker'. Det har tidligere vist sig, at den lokale aktionsgruppe kan være døråbner og 'lokalt kvalitetsstempel' for større fondes engagement.

En sådan indsats vil kunne skabe arbejdspladser og øget beskæftigelse inden for oplevelsesøkonomien og tilstødende sektorer, og tillige bidrage til at udvikle områdets identitet og styrke befolkningens selvforståelse og trivsel samt gøre det endnu mere attraktivt at bo i vores område. Endelig vil en koordineret indsats også sikre, at balancen mellem benyttelse og beskyttelse af vores skønne område går hånd i hånd.

Grobund og fællesskaber

Den demografiske udvikling i landdistrikterne i Haderslev og Tønder kommuner følger desværre samme udvikling som i Danmarks øvrige landdistrikter med flere ældre, færre yngre og generel negativ befolkningsudvikling.

Realdania har gennem målinger fra Danmarksstatistik og Gallup kunnet vise at den oplevede livskvalitet i Danmark er højere på landet end i byerne. Der burde således være grobund for at ændre det demografiske mønster, ved at fastholde og synliggøre livskvalitet i hverdagslivet samt styrke bosætningen i landdistrikterne.

Region Syddanmark har netop udarbejdet en analyserapport med titlen "Det attraktive liv i landdistrikterne". Rapporten viser at stærke fællesskaber og tilknytning til et område er en afgørende parameter for bosætning/tilbageflytning. Især er nære relationer og det at bo tæt på familie vigtig, men ligeledes vejer tilknytning til lokalområdet i form af venner, sociale arrangementer og stærke fællesskaber i nærområdet, historisk identitet samt et bredt udvalg af fritids- og kulturaktiviteter.

LAG Haderslev-Tønder vil derfor have fokus på og understøtte initiativer, der styrker tilknytning til egnen og lokalområderne samt skaber grobund for og understøtter de lokale fællesskaber, og hermed styrker det gode hverdagsliv, bosætning, tilbageflytning af unge/børnefamilier samt reducerer fraflytning.

Ligeledes ønsker LAG at understøtte frivillighed og udvikling af de mange mødesteder i lokalsamfundene samt støtte aktive seniorer og generationsfællesskaber.

Samtidig ses det, at borgere, der vil anbefale lokalområdet til andre, i højere grad er knyttet til området end de borgere, der ikke vil anbefale området, så fokus på det gode hverdagsliv og at skabe grobund for og understøtte de lokale fællesskaber er vigtige indsatser.

Tilknytning til en egn opbygges ligeledes gennem turistbesøg, ferieoplevelser, stor natur og synlig historisk og lokal identitet. Så LAG Haderslev-Tønder vil gerne hilse alle "velkommen tilbage" og "vi ses igen".

Endelig er grænselandet en styrkeposition og et særkende for Sønderjylland. LAG Haderslev-Tønder ønsker fortsat at styrke grænsesamarbejdet med handel-, kultur- og arbejdskraftudveksling, herunder gerne indpendling og bosætning fra Tyskland.

Unge fokus og flow

Analyser viser, at der sker et stort dræn af unge fra landdistrikterne ved fraflytning til især uddannelsessteder med studie- og ungeliv samt dannelsesrejser. Gennem uddannelsestiden opbygger de unge nye relationer og netværk. Desværre er det kun en lille andel der flytter tilbage til deres lokalområde eller egn.

Dertil viser statistikkerne at en for stor andel af de 16-24 årige bosiddende i vore to kommuner hverken har job eller uddannelse, og ligeledes er en for stor andel af de 25-34 årige uden uddannelse.

LAG Haderslev-Tønder ønsker et særligt fokus på unge, deres trivsel og uddannelsesmuligheder samt at styrke tilbageflytning af unge og børnefamilier, gerne med tilknytning til vores egn.

Vi vil bruge krudtet på udvikling af lokalsamfundene, så de er gearet til at skabe muligheder for de unge og derigennem styrke både bosætning og jobmuligheder

Ungelivet er mange steder "smurt for tyndt ud". Vi vil styrke ungelivet gennem initiativer, der understøtter ungemiljøer, med smidige løsninger og flow, og steder på de unges præmisser.

Ligeledes ønsker vi at understøtte/ styrke de unges bo-muligheder/bo-former. Dette kan f. eks. være gennem campus-miljøer, som 'grønne selvbyggere' eller andre fællesskabende bo-former, hvor de unge kan afprøve livet og stå på egne ben.

Vi vil styrke uddannelsesmuligheder og kompetenceudvikling f.eks. gennem samarbejde og initiativer med uddannelsesinstitutioner og lokale virksomheder om lokale praktik- og specialepladser, eller gennem kompetencegivende uddannelse indenfor f.eks. service- turismeområdet, eller grøn omstilling, så der i højere grad lokalt er mulighed for kompetenceudvikling, job for de unge/yngre og dermed styrke fastholdelse/tilbageflytning til egnen, samt understøtte mulighed for det gode hverdagsliv i lokalsamfundene.

E. Udviklingsstrategiens vision:

LAG Haderslev-Tønder vil skabe lokal bæredygtig udvikling, arbejdspladser og stærke fællesskaber gennem opfindsomhed, udbygning af kompetencer og identitet med særligt blik for det gode liv, bosætning og Sønderjyllands storslåede natur.

F. Udviklingsstrategiens indsatsområder og mål:

Vi har i beskrivelse under punkt D. givet en beskrivelse af, hvordan vi vil arbejde med bæredygtighed på det lokale niveau. Beskrivelsen er ikke udtømmende, men skitserer alene en ramme for forståelsen af begrebet bæredygtighed. En sådan tilgang understøttes af, at vi i LAG arbejder ud fra et bottom up-princip. Princippet fordrer, at det er de lokale ideer, der skal være med til at definere, hvad det gode bæredygtige liv beror på. Med udgangspunkt i vores vision om at skabe lokal udvikling og stærke fællesskaber gennem opfindsomhed, opbygning af kompetencer og udvikling af identitet med særligt blik for bosætning og Sønderjyllands storslåede natur, har LAG Haderslev-Tønder prioriteret fire indsatsområder.

- Oplevelser & Turisme
- Energi & Opfindsomhed
- Grobund & Fællesskaber
- Unge Fokus og Flow

Bestyrelsen er interesseret i at se projekter, der tænker innovativt og/eller indtænker sig selv i synergi med andre erhvervsdrivende og/eller opfylder et reelt behov og efterspørgsel hos såvel lokalbefolkning som kunder udenfor området.

G. Aktionsgruppens egne prioriteringer

LAG Haderslev-Tønder ønsker ikke at tilføje yderligere prioriteringskriterier

H. udviklingsstrategiens målsætninger, mål for indsatsområder og aktiviteter

H1. Erhvervsrettede mål og aktiviteter

Aktiviteterne skal relatere sig til følgende temaer: Job- og vækstskabende erhvervsudvikling, med fokus på: <ul style="list-style-type: none"> • Etablering og udvikling af mikrovirksomheder og små virksomheder • Fremme af erhvervssamarbejde • Bæredygtig udvikling og grøn omstilling 	Målsætning Angiv i %, den andel af den tildelte økonomiske ramme til projekter, som påtænkes anvendt til det enkelte indsatsområde .	Målbare mål (anslået)
Målsætning for udviklingsstrategiens indsatsområde 1: Energi & Opfindsomhed	30%	Nye virksomheder: 8-10 Nye arbejdspladser: 40-50
Mål: Med indsatsområdet ' Energi og Opfindsomhed ' vil vi: <ul style="list-style-type: none"> • Styrke iværksætteri og nye virksomheder inden for service- og produktionsvirksomheder, eller virksomheder der styrker og/eller udvikler på det lokale potentiale. Iværksætteri, der skaber mulighed for arbejdspladser udover arbejde til ejerkredsen og/eller har en grøn virksomhedsprofil eller investerer i grønne løsninger, vil blive prioriteret ligeledes gerne med effekt for lokalsamfundet. Med effekt menes, at der vil blive set på, om virksomheden indtænker lokalt samarbejde og cirkulær økonomi, og/eller om virksomheden leverer jobs til lokalsamfundet og herigennem understøtter bosætningsattraktiviteten. • Indsatsområdet fokuserer også på innovation i allerede etablerede virksomheder, der vil omstille og/eller udvikle deres forretningsmodel. • Ligeledes kan fastholdelse af eksisterende arbejdspladser understøttes. • Indsatsområdet kan også sætte fokus på generationsskifte – og herigennem fastholdelse af levedygtige virksomheder i landdistrikterne. 		

<p>Aktiviteter: Bestyrelsen vil arbejde på:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Synliggøre mulighederne i LAG-midlerne • Bidrage med vejledning til kvalificering af projektideer så bestyrelsen får den bedste mulige forudsætning for at indstille de projekter, der skaber størst effekt. • Styrke og indgå i netværkssamarbejde med erhvervsrådene, erhvervshuset, Destinationen samt andre relevante samarbejdspartnere. • Vi vil arbejde for at skabe en bedre og mere transparent kommunikationsgang mellem iværksættere/små virksomheder og de kommunale erhvervsressourcepersoner og Erhvervshus Sydjylland samt få afklaret, hvad den lokale aktionsgruppe kan byde ind med i samarbejdet. • Vi vil ligeledes bidrage til at inspirere iværksætterne o.a. inden for bestemte temaer. Det kan fx ske gennem workshops, så vi gennem vidensdeling bidrager til, at investeringer bliver økonomisk bærende og levedygtige. 		
<p>Målsætning for udviklingsstrategiens indsatsområde 2: Oplevelser & Turisme</p>	<p>30%</p>	<p>Nye arbejdspladser: 15-20 Nye virksomheder: 5-10 Nye organiserede natur- eller kultur oplevelser: 1-3</p>
<p>Mål: Med indsatsområdet oplevelsesøkonomi ønsker vi at:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Styrke oplevelsesøkonomien i vores område og hermed at bidrage til at udfolde det store, endnu ikke fuldt realiserede potentiale for sammenhængende natur-, kultur og gastronomioplevelser – vel at mærke på en bæredygtig måde, hvor de stedbundne natur- og kulturressourcer tænkes sammen med bæredygtige opholdsformer. • Styrke forankring og organisering af hele serviceområdet omkring oplevelsesøkonomien med fokus på indsatser, der skaber synergi mellem forskellige aktører inden for oplevelsesøkonomien samt styrke helårsturisme. • Understøtte mulighederne for outdoor turisme og friluftsliv. • Ligeledes ser vi gerne at projekter redegør for en lokal markedsføringsstrategi med henblik på at understøtte, at vi skal blive bedre til at kende de 		

<p>lokale 'perler' og være gæster i vores eget lokalområde og dermed også være stolte ambassadører for vores egn.</p> <p>Aktiviteter: Vores fokus vil bl.a. være på:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Synliggøre mulighederne i LAG-midlerne • Bidrage med vejledning til kvalificering af projektideer så bestyrelsen får den bedst mulige forudsætning for at indstille de projekter, der skaber størst effekt. • Synliggørelse gennem bl.a. turismeselskaberne og skabelse af synergi mellem tiltag. Vi ser gerne at de projekter, der støttes af den lokale aktionsgruppe kan sandsynliggøre, at de bliver en del af netværket i det lokale turismeselskab eller indgår i en større sammenhæng. Her kan f.eks. nævnes Tønder Marsk initiativet, Nationalpark Vadehavet, Hærvejen, Haderslev tunneldal, Lillebæltskysten m. fl. • Vi ønsker at sikre, at tiltagene ikke alene markedsføres mod turister uden for geografien, men også markedsføres regionalt. Et sådan greb understøtter, at den lokale befolkning i højere grad benytter sig af de lokale oplevelser, og på den måde får en større forståelse for og tilknytning til lokalområdet. • I dette nærhedsprincip ligger en opfattelse af bæredygtig lokalturisme og en vision om, at vi også skal blive gode til at være gæster i vores lokalsamfund og ikke alene besøge fjerne egne, både for at understøtte lokal tilknytning og stolthed over at leve i og være en del af en kulturel og naturskøn landsdel med en stærk historisk identitet samt skåne miljøet. 		
<p>Målsætning for udviklingsstrategiens indsatsområde 3: Unge Fokus & Flow</p>	<p>10%</p>	<p>Nye arbejdspladser: 5-10 Kompetencegivende tiltag: 2-5</p>
<p>Mål: LAG Haderslev-Tønder ønsker:</p> <ul style="list-style-type: none"> • et særligt fokus på unge, deres trivsel og uddannelsesmuligheder samt at styrke fastholdelse /tilbageflytning af unge og børnefamilier, og styrke tilknytning til vores egn. <p>Med indsatsområdet ønsker vi at understøtte:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tiltag i virksomheder eller organisationer, der åbner for praktik- eller specialepladser, eller nye 		

<p>arbejdspladser målrettet unge samt kompetenceudvikling af særligt unge men også andre grupper af medarbejdere.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tiltagene kan være indenfor såvel erhvervs- og håndværks fag, service og turisme, vidensfag eller det social-økonomiske område. Samt gerne i tilknytning til bæredygtig udvikling og grøn omstilling. • Det er den lokale aktionsgruppes ønske at indsatsen kan sikre flere et robust fodfæste på arbejdsmarkedet. <p>Aktivitet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vi vil styrke uddannelsesmuligheder og kompetenceudvikling f.eks. gennem samarbejde og initiativer med uddannelsesinstitutioner og lokale virksomheder om f.eks. lokale praktik- og specialepladser, eller gennem kompetencegivende uddannelse indenfor f.eks. service-turismeområdet, eller grøn omstilling • Med indsatsen ønsker vi at der i højere grad lokalt er mulighed for kompetenceudvikling, job for de unge/ynge, og herigennem styrke fastholdelse eller tilbageflytning til egnen samt understøtte grundlag for et godt ungdomsliv lokalt med adgang til uddannelse og kompetenceudvikling og således at der sker en robust tilknytning til arbejdsmarkedet. 		
<p>Total for alle delmål under erhverv</p>	<p>70%</p>	

H2. Mål og aktiviteter, der forbedrer rammevilkårene for udvikling af landdistrikterne

Aktiviteterne skal relatere sig til følgende temaer:	Målsætning	Målbare mål (anslået)
<ul style="list-style-type: none"> • Basale servicefaciliteter • Fornyelse i landsbyer • Kultur- og foreningslivet • Bæredygtig udvikling og grøn omstilling 	<p>Angiv i %, den andel af den tildelte økonomiske ramme til projekter, som påtænkes anvendt til det enkelte indsatsområde.</p>	

<p>Målsætning for udviklingsstrategiens indsatsområde 1: Grobund og Fællesskaber</p>	<p>25%</p>	<p>Nye eller forbedrede rammer for fællesskaber/mødesteder: 10 Nye tiltag, der understøtter bosætning af børne- og unge familier: 10</p>
<p>Mål: Med indsatsområdet Grobund og fællesskaber vil vi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Understøtte initiativer, der styrker tilknytning til og fællesskaber i landdistrikterne, og hermed reducere flytteovervejelser samt styrke bosætning og tilbagflytning. • Understøtte initiativer der understøtte frivillighed i lokalsamfundene og arbejde for styrkelse af rammer for det lokale kultur- og foreningsliv samt basale servicefaciliteter. • Vi vil særligt arbejde med at styrke og fastholde bosætning af børne- og ungefamilier samt 'holde' på de unge, gennem at de oplever potentialerne for det gode liv i landdistrikterne, og så de får lyst til at blive eller flytte tilbage. • På denne vis ønsker vi at imødegå den skæve aldersfordeling og på sigt nedbringe gennemsnitsalderen i landdistrikterne. • Ligeledes vil vi understøtte de aktive seniorer, der ofte er uvurderlige aktører i opretholdelse af de stærke lokale fællesskaber. • Tiltag til at udfolde nye boformer, lokal udvikling samt grøn og bæredygtig fornyelse af landsbyerne vil ligeledes kunne understøttes. <p>Aktiviteter: Vores indsats skal ligge i</p> <ul style="list-style-type: none"> • at medvirke til at skabe trygge rammer for fællesskaber, muligheder og det gode hverdagsliv i lokalsamfundene. • Særligt ønskes at skabe rum til, at de unge har attraktive vilkår til at skabe et attraktivt ungemiljø samt rum til at børnefamilierne kan finde lyst og overskud til at være en del af 		

<p>fællesskaberne og udviklingen i landdistrikterne.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ligeledes skal aktive seniorer og generationsfællesskaber motiveres og understøttes. • Endelig skal disse aktiviteter tage afsæt i ejerskab, drive og initiativ i de enkelte lokalsamfund og gerne i et samarbejde med flere aktører i lokalsamfundet eller måske med nabolandsbyer. 		
<p>Målsætning for udviklingsstrategiens indsatsområde 2: Unge Fokus & Flow</p>	<p>5%</p>	<p>Nye tiltag for fastholdelse /tilbageflytning af unge og børnefamilier: 1-3 Tiltag der involverer børn og unge: 1-3 Tiltag med unge som initiativtagere: 1-3</p>
<p>Mål: Ungelivet er mange steder ”smurt for tyndt ud”.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vi vil styrke ungelivet gennem initiativer, der understøtter ungemiljøer, med smidige løsninger og flow, og steder på de unges præmisser. • Vi vil bruge krudtet på udvikling af lokalsamfundene, så de er gearet til at skabe muligheder for de unge og derigennem styrke både bosætning og jobmuligheder. • Igennem en sådan indsats ønsker den lokale aktionsgruppe at være medvirkende til at understøtte positiv tilknytning til egnen og dermed medvirke til fastholdelse eller tilbageflytning til egnen af de unge/ynge – gerne med familier - efter endt uddannelse/ungeliv i bl.a. de større uddannelsesbyer. • Særligt ønsker vi, at denne indsats kan medvirke til at børn og unge oplever et godt børne og ungdomsliv i lokalsamfundene. Ligesom vi ønsker, at de unge gennem en sådan indsats får øjnene op for de mange potentialer, der findes ved livet i landdistrikterne med stærke fællesskaber, plads og råderum. 		

<p>Aktivitet: Vores indsats skal ligge i</p> <ul style="list-style-type: none"> • at skabe trygge rammer til fællesskaber og spændende initiativer for børnefamilier, børn og unge med (evt med hjælp fra forældre/voksne) så der kan skabes rum og plads til aktiviteter for børn og unge samt at der skabes ungemiljøer på deres egne præmisser og med deres egne muligheder for at udfolde sig. • Vi vil invitere unge til at involvere sig, sætte ting i gang og opleve at de kan gøre en forskel. • Ligeledes ser LAG gerne at der stilles støttemidler til rådighed gennem en organisering, så f.eks. midler og sparring, hurtigt og ubureaukratisk kan være tilgængelige for de unges initiativer, og så de projekter/ ideer som de unge brænder for bedre umiddelbart kan sættes i gang. 		
<p>Total for delmål under rammevilkår</p>	<p>30%</p>	

Billagsoversigt:

1. Analyser:

* Region Syddanmark sep. 2022: Oplæg til LAG Haderslev-Tønder med sammenskrivning af data/nøgletal for Haderslev og Tønder vedr. demografi, infrastruktur, uddannelses- og sundhedsforhold, erhvervsstruktur samt de syddanske landdistrikter.

* Destination Sønderjylland. Analyse data/nøgletal for Haderslev og Tønder "De bedste ferieoplevelser skaber vi sammen"

2. Dokumentation for medlemmers godkendelse af udviklingsstrategien.

3. Dokumentation for at udviklingsstrategien har været i høring hos Haderslev og Tønder kommuner.

4. Dokumentation for at udviklingsstrategien har været i høring hos Region Syddanmark.

Kort om LAG Haderslev-Tønder

LAG Haderslev-Tønder 2022-2027 er en lokale aktionsgruppe (LAG), hvis formål er at fremme lokal udvikling i landdistrikterne. LAG og metoden om lokalstyret udvikling (LEADER) er en del af EU's landdistriktsprogram. LEADER-metoden bygger på den grundidé at lokale kræfter – og dermed lokal indsigt og kendskab til lokalområdet – skal danne grundlag for udarbejdelse af lokalt tilpassede udviklingsstrategier og uddeling af projektmidler til lokale aktører. Projekter med LAG-støtte kan fx bidrage til at fastholde og etablere nye arbejdspladser og forbedre levevilkårene i landdistrikterne. Læs mere på www.LAG-Haderslev-Toender.dk

Visionen for LAG Haderslev-Tønders arbejde 2022-27 er:

LAG Haderslev-Tønder vil skabe lokal bæredygtig udvikling, arbejdspladser og stærke fællesskaber gennem opfindsomhed, udbygning af kompetencer og identitet med særligt blik for det gode liv, bosætning og Sønderjyllands storslåede natur.

LAG Haderslev-Tønders bestyrelse er jf vedtægterne sammensat af repræsentanter for borgere, foreninger og erhvervsvirksomheder i Haderslev og Tønder kommuner, samt repræsentanter fra de to kommunalbestyrelser og regionsrådet. LAG Haderslev-Tønders bestyrelse 2022/23 (Set fra venstre):

Jørn Mejer,
Paul Werner Seehagen,
Johanne Ludvigsen (forperson)
Jens Møller,
Anita Telling,
Svend Erik Christensen,

Tina Rosenkilde,
Jan Holm,
Per Dalgaard,
Jørgen Smed (næstforperson),
Allan Emiliussen og
Johan Schmidt.

Følgende bestyrelsesmedlemmer
kunne ikke være tilstede ved
foto:
Annegrethe Bjerre,
Hans Chr. Riggelsen og
Finn Hansen